

Cultuurhis

4X Cultuurhistorisch

verantwoord ontwikkelen

ontwikkele

Breuers Ambassade aan het Voorhout

Inhoudsopgave

Genius Loci

- 1 Een lezing van stadskaarten
- 2 Breuers Amerikaanse Ambassade
- 3 Kansen anno 2009

Vier perspectieven

- 1 Restauratie op de voorwaarden van het gebouw
- 2 Flexibel restaureren op instigatie van het programma
- 3 Een plan naar het DNA van de stedelijke context
- 4 Uitpoetsen en opnieuw beginnen

Uitnodiging tot discussie

Inleiding

MAB Development is een warm pleitbezorger van cultuurhistorisch verantwoord ontwikkelen, in het bijzonder als het gaat om de herontwikkeling van de bestaande stad. We zijn dan ook zeer betrokken, niet alleen bij ruimtelijke, maar ook bij sociale en culturele ontwikkelingen, dat geldt in het bijzonder voor Den Haag, waar MAB al sinds jaar en dag ‘woont’.

Met de aanstaande verhuizing van de Ambassade van de Verenigde Staten naar een beter te beveiligen compound bij Wassenaar liggen er in meerdere opzichten nieuwe kansen voor de stad. De beveiligingshekken worden geruimd en het ambassadegebouw, naar een ontwerp van de Bauhaus-architect Marcel Breuer, komt vrij. Van de non-plek die het nu is, kan de locatie zich met een nieuw programma juist tot een betekenisvolle plek in de Haagse binnenstad ontwikkelen. In samenhang met de naastliggende gebouwen van de Franse Ambassade en AXA verzekeringen kan zelfs de hele zone tussen Malieveld en Voorhout een nieuwe invulling en inrichting krijgen. Den Haag heeft de unieke mogelijkheid aan de vestibule van haar binnenstad een enorme kwaliteitsimpuls te geven, ruimtelijk en programmatisch.

De cruciale vraag die hier voor ligt is wat er met het gebouw van Breuer moet, mag of kan gebeuren. Hoe specifiek is het gebouw op de functie ‘ambassade’ toegeschreven? Zijn de opinies niet ook sterk gekleurd door dit specifieke gebruik? Laat het gebouw wel andere functies toe? Of moet er dan verbouwd of zelfs gesloopt worden? Over die toekomst is - logisch en terecht - een discussie gaande. We kunnen ons echter niet aan de indruk onttrekken dat al te snel posities zijn ingenomen voor of tegen het gebouw - prachtig dan wel foieilelijk, gedurfd dan wel ongepast, respectievelijk vóór of tegen sloop / nieuwbouw. De actuele situatie - een ontoegankelijke burcht achter provisorische dranghekken en bewakershuisjes -, zoals die al een aanzienlijk aantal jaren bestaat, verklaart wellicht dat velen van mening zijn dat het complex een doorn in het oog is. En dat is ook zo. Anderen zien daar doorheen, bekijken juist de oude foto’s en tekeningen en verkondigen het standpunt dat het naoorlogse Breuer gebouw uniek is in Den Haag en dat het architectonisch van grote waarde is, wellicht zelfs monumentwaardig. En ook zij hebben in principe gelijk.

MAB heeft een paar jaar geleden in het verlengde van de wens van het stadsbestuur een studie verricht, waarbij niet zozeer het object op zich als wel het programma en het karakter van de plek voorrang kregen. Daar willen we hier op doorgaan. Wij denken dat dit bijzondere gebouw en deze bijzondere plek meer inhoudelijke en procesmatige aandacht verdienen. Hoe kunnen er afwegingen worden gemaakt tussen verschillende op zichzelf respectabele en begrijpelijke standpunten? Hoe kunnen belanghebbenden en belangstellenden ‘eerlijk’ argumenten uitwisselen? Op basis waarvan kunnen beslissers een knoop doorhakken?

Deze publicatie wil een uitnodiging zijn aan en een stimulans bieden voor beslissers, belanghebbenden en belangstellenden om een uiterst zorgvuldig en integer traject uit te stippelen, dat recht kan doen aan de inhoudelijke complexiteit. Met dit essay kiezen we er daarom voor om de discussie eerst wat ingewikkelder te maken, om het debat te verdiepen en uit te tillen boven het ‘ja of nee’, ‘mooi of lelijk’, ‘slopen of niet slopen’. We bieden u vier verschillende perspectieven aan, twee ervan gaan uit van behoud van het gebouw, twee stellen sloop-nieuwbouw voor. In een volgorde van minder naar meer ‘ingrijpend’:

1. Behoud van het gebouw ‘op de eigen condities’. Het primaat ligt bij Breuers gebouw. Restauratie op zijn steilt dus... De vraag is dan wel welk programma zich wil en kan voegen naar de eigenaardigheden van het monument? Welk programma is in staat er ‘het beste uit te halen’? Welk programma laat het gebouw en de stedenbouwkundige context het meest tot hun recht komen? Wie kan er optimaal gebruik van maken? Maar het is natuurlijk ook de vraag: welk programma kan zich zo’n gebouw ‘veroorloven’? Kan en wil de stad het zich veroorloven om hier relatief weinig meters te exploiteren? Ofwel: wat is het ‘ons’ waard om het als monument te behouden?

- Behoud van het gebouw, maar flexibel: er is ruimte voor een nieuwe eigentijdse laag. Het primaat ligt hier bij het nieuwe programma. De redenatie is meervoudig. Er verandert immers, met het gebruik, voortdurend van alles aan gebouwen, er is eigenlijk niets dat 'echt' of origineel is. Dus waarom niet - meer of minder rigoureuus - het gebouw aangepast als dat nodig is om een tweede leven te accommoderen? Nieuwe programma's brengen immers veelal andere eisen met zich mee, en soms zijn de kosten van een 'restauratie' zo hoog dat er een moneymaker - extra vierkante meters, een reclamebord, een teken van een tweede leven - aan toegevoegd moet worden.
- In het derde perspectief heeft het DNA van dit stuk stad het primaat. En dat is in dit geval een 18e eeuwse neoklassieke context. Breuers gebouw is - met de burens aan het Korte Voorhout - een naoorlogse moderne eind in de typisch Haagse classicistische omgeving van het Lange Voorhout. Sloop nieuwbouw van de gehele strook aan de noordzijde van het Korte Voorhout biedt een uitgelezen kans om de originele stedenbouwkundige principes van de plek te reconstrueren, om de historische sporen op te pakken en het stedelijke ensemble te herstellen. De nieuwe gebouwen en de openbare, representatieve programma's daarin voegen zich vervolgens naar de stedenbouwkundige principes, in opbouw, in detaillering, in organisatie en functioneren.
- Een nieuwe tijd vraagt een nieuwe invulling, dus waarom niet er iets geheel nieuws te verzinnen? Waarom niet de architectuur van morgen de stedenbouwkundige ruimte te gunnen waar die om vraagt. Om een nieuwe context te maken in evenwicht met de nieuwe architectuur? Om op alle schaalniveaus meerwaarde te genereren? Om allerlei programmatische eisen optimaal in te passen? Om financieel goed uit te kunnen komen? Wend alle mogelijke creativiteit en inventiviteit aan voor een nieuw statement op deze toonaangevende plek in de stad, zoals begin jaren zestig van de twintigste eeuw Breuers gebouw dat was. Het primaat ligt hier bij een nieuwe ruimtelijke definitie van deze plek, zowel stedenbouwkundig, architectonisch als programmatisch.

BN
HAAGLANDEN

Aan tafel met ...

Marcel Breuer

Betekenis en toekomst van de Amerikaanse ambassade

De Amerikaanse ambassade verhuist op termijn naar een nieuwe locatie in Wassenaar. In nieuwsbrief 4 van de RACM (juli 2007) stond een intrigerend artikel met als titel "het gebouw waar niemand van houdt". Daarin is aandacht besteed aan het ontwerp van Marcel Breuer (1902-1998), de plek in de Haagse binnenstad en de meningen over de kwaliteiten van de Amerikaanse ambassade: ongeliefd bij het publiek, ongewenst bij het gemeentebestuur, en slechts gewaardeerd door architecten en kenners. Het artikel sluit af met een oproep voor een open debat over de toekomst van het gebouw.

De BNA kring Haaglanden heeft de handschoen opgepakt en combineert op 26 maart de jaaropening 2008 met dit debat, georganiseerd met Heemschut en in samenwerking met Den Haag Centraal.

Omdat het gebouw in 1959 is opgeleverd staat het niet op de lijst van circa honderd topmonumenten van de wederopbouwperiode 1940-1958, die recent door minister Plasterk zijn geselecteerd om te worden aangewezen als rijksmonument. Het warenhuis de Bijenkorf te Rotterdam (1957) en het hoofdkantoor van Van Leer's Vatenfabriek te Amstelveen (1958), eveneens ontworpen door Breuer, staan wel op die lijst. Heemschut heeft vorige maand de gemeente verzocht om het gebouw van de Amerikaanse ambassade in te schrijven in het gemeentelijk monumentenregister.

Datum HET GEBOUW WAAR NIEMAND VAN HOUDT
Locatie Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten, Den Haag

Stoelenmuseum in ambassade

Door MAARTEN BRAKEMA

DEN HAAG - Het gebouw van de Amerikaanse ambassade aan het Voorhout wordt omgevormd tot een 'Stoelenmuseum'.

Als het even kan moet daar ook de 260 exemplaren tellende collectie van de TU Delft worden ondergebracht, vindt GroenLinks in de Haagse gemeenteraad.

Volgens interim-fractievoorzitter David Rietveld, die een initiatief voor een stoelenmuseum heeft ingediend, is het de ambassade dé ideale plek voor een museum. Lange Voorhout is een van de mooiste plekken in Den Haag, stelt hij. In de omgeving bevinden zich het Mauritshuis, Haags Historisch Museum, het Eschermuseum en de Gevangenenvoorhof.

Het gebouw van de ambassade is ontworpen door de hongaars-Amerikaanse architect Marcel Breuer. Het is eigenlijk altijd omstreken geweest. Maar door architecten en kenners wordt het gebouw van de ambassade als een van de mooiste plekken in Den Haag beschouwd. Behoud van het gebouw is noodzakelijk vanuit cultuurhistorisch oogpunt.

Breuers beton is voor de eeuwigheid

Veronachtzaamt Den Haag de geschiedenis als het de Amerikaanse ambassade aan het Voorhout bewijst zij haar juist een dienst omdat we dan het weggegombardeerde vooroorlogse verleden kunnen herstellen?

Architecten, politici en (een paar) gewone mensen hebben deze week in de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten een discussie gevoerd over not to be in de haren. Niets nieuws, want zo is het gebouw van de Amerikaanse ambassade bestaat is het voor de één een steen van de geschiedenis, voor de ander een steen van de toekomst. Deetman bijvoorbeeld beschouwde de laatste dagen van zijn bewind als een persoonlijke missie om het beton van de Amerikaans-Hongaars architect Marcel Breuer (1902-1981) op te mogen ruimen.

In de academie bleek dat PvdA'er Marnix Norder, de Haagse bouwweethouder, zijn afgrijzen ook al onderdrukken. Interessant, want fractievoorzitter Marieke Bolle legde hem met een messcherpe gelaatsuitdrukking dat zijn partij tegen sloop is. Van haar mag het gebouw een openbare functie krijgen. Tentoonstelling van de laatste dagen van zijn bewind als een persoonlijke missie om het beton van de Amerikaans-Hongaars architect Marcel Breuer (1902-1981) op te mogen ruimen.

Dat komt omdat ik de powerpoint van architectuurcriticus Wijnand Galema heb gezien. Hij verrichtte een studie naar de waarde van het Breuer-gebouw. Tijdens zijn research vond hij onbekende foto's uit de jaren dertig van de oplevering, van de beroemde fotograaf Jan Versnel. Hij toont het gebouw als een schoon en modern kunstwerk.

De zon boort zich door de vesting en de gepolijste halve honingraatvormen in de gevels weerkaatsen op de straat. Het gebouw is een van de mooiste plekken in Den Haag.

september/oktober 2008

Gebouw Amerikaanse Ambassade: slopen of behouden?

De Amerikaanse Ambassade gaat over enkele jaren verhuizen. Zodra dit bekend werd, barstte er een discussie los over wat er met het gebouw aan het Voorhout (opgeleverd in 1959) zou moeten gebeuren. Slopen omdat het detoneert? Of juist behouden, maar dan met een andere bestemming en nodige aanpassingen?

De meningen zijn verdeeld, ook bij de Vrienden. Hieronder treft u twee artikelen aan van Vrienden lid van de werkgroep Stadsbeeld en Stadsgroen, beiden architect, maar beiden een andere mening toegedaan.

door: Eveline Blitz (tekst en foto's)

Het gebouw van de Amerikaanse ambassade.

Over smaak valt niet te twisten – of wel?

Veel Hagenaars verfoeten het gebouw waar op dit moment de Amerikaanse Ambassade in is gevestigd. Ze vinden dat het vloekt bij het zo geliefde Lange Voorhout. Op zichzelf gezien is het geen lelijk gebouw maar waar het om gaat is dat dit gebouw op deze locatie volkomen uit de toon valt.

Wandelend over het Lange Voorhout ervaar ik het gebouw van de Amerikaanse Ambassade als rustig zit te luisteren naar een Nocturne van Chopin, en er plotseling een fanfare-orkest binnenkomt. Het gebouw kan nooit los van zijn omgeving worden beoordeeld. Een nieuw gebouw behoort altijd een relatie te hebben met de gebouwen en de openbare ruimte eromheen. Zoals in Haags Peil al is ge-

Genius Loci

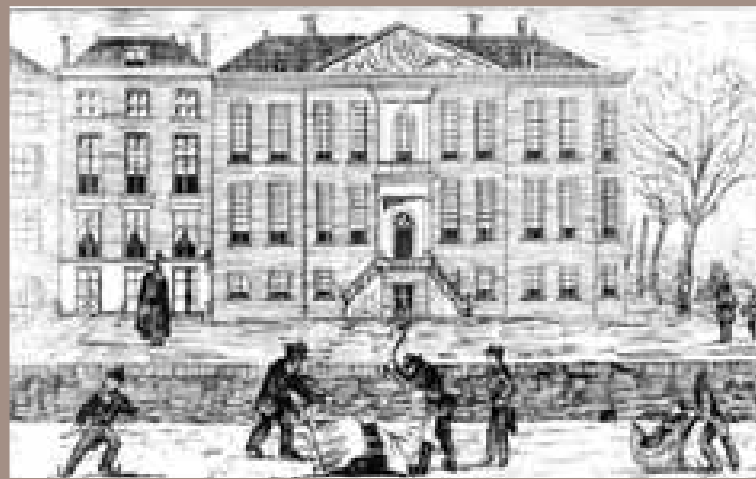
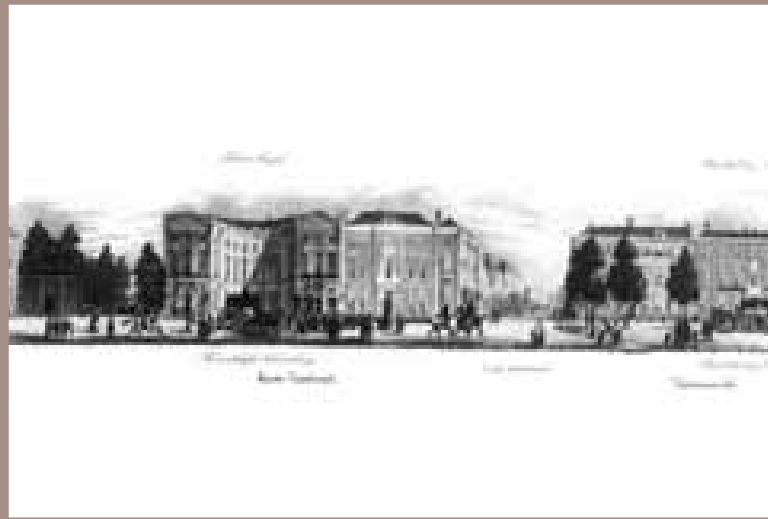

1. Een lezing van stadskarten

De stad ten tijde van de republiek

Het Voorhout als woonbuurt voor de gegoede burgerij - naar het voorbeeld van de traditionele Voorstraat - is een laan, een park en een plein tegelijk. De geknikte stedelijke ruimte, de moeiteloze overgangen naar Korte Voorhout, Toernooiveld, Vijverberg, Plaats, Plein, Buiten- en Binnenhof zijn de kroonjuwelen van Den Haag. De ruimtelijke rijkdom is hier in eerste instantie gegeven aan de openbare ruimte, waar stedelingen elkaar ontmoeten en waaraan kostbare huizen zich presenteren. De ligging van dit stedelijke ensemble naast de open ruimte van het Malieveld en vlakbij het Haagse Bos is te danken aan het feit dat de singelgrachten lange tijd de demarcatie tussen stad en (Koninklijke) moestuinen en jachtterreinen waren. De singelgrens werd hier gevormd door Mauritskade, Hooikade, Smidswater, Gietkom, Oostsingelgracht en Zuidoostsingelgracht. Het huidige Korte Voorhout bood slechts een achterdeurtje naar de kooltuinen; de stad werd verlaten door de diagonale Gieterijbrug tussen Smidsplein en Kanonstraat. Rond Plein, Toernooiveld en Voorhout woonden allen 'die ertoe deden' in de tijd van de Republiek. Er ontstond een spectaculaire collectie stadspaleizen en rijke herenhuizen. De ligging van deze Hofbuurt pal naast de hof zelf - het vergadercentrum van de republiek - resulteert in een samenhangend ruimtelijk monument, dat zijn uitdrukking vindt in het ensemble van openbare ruimte, typologie en architectuur.

De stad van de burgerlijke openbaarheid

De eerste uitbreiding buiten de singels werd gevormd door de Nieuwe Uitleg tussen Malieveld en Smidswater/Hooikade. De nieuw gegraven Prinsessegracht ontwikkelde zich tot deftige woonbuurt nadat de ontwikkeling van de Prinsegracht een fiasco was gebleken. In de loop van de 19e en 20e eeuw ontwikkelde de omgeving van Voorhout en Prinsessegracht zich tot een belangrijk openbaar deel van de residentie: kerken, academie, een gevangenis, schouwburgen, ministeries, ambassades en cafés vonden er hun plek. 'Het Wachtje' aan de Koningsbrug werd uitspanning en knooppunt van de tramverbindingen in de regio.

Hotel Paulez

Oorspronkelijk gebouw

Verbouwd en opgehoogd

Het Wachtje bij de Koningsbrug

De stad van de wederopbouw

Door het verwisselen van de horizontale en verticale coördinaten, trof het Engelse bombardement van 3 maart 1945 niet het hoofdkwartier van de bezetter in Benoordenhout, maar een deel van de binnenstad en het westelijk deel van de wijk Bezuidenhout. Het Korte Voorhout werd in het geheel verwoest en alleen de Koninklijke Schouwburg werd wonderwel gespaard. Aan de Prinsessewal vielen stadspaleizen en een kerk ten prooi aan het vuur. Al met al sneuvelden monumentale woonhuizen, een kerk, de Prinsesse-schouwburg en Hotel Paulez op de hoek Korte en Lange Voorhout.

Pas in 1951 werd door Dudok als onderdeel van de wederopbouw een stedenbouwkundig plan opgesteld. Het plan dat door de raad werd vastgesteld voorziet in reconstructie van het Korte Voorhout, waarbij aan de zuidzijde één doorgaande gevelwand wordt gevormd. Een klein naar voren springend volume neemt het zicht weg op de onooglijke zijgevel van de Schouwburg. Aan de noordwestzijde van het Korte Voorhout wordt de opening naar het Smidswater verbreed ten koste van de locatie van de Franse ambassade. Het Smidsplein verdwijnt en er vindt een correctie van de rooilijn plaats, waardoor de kop van de appartementen, ter plaatse van het voormalige café 'de Ton', achter de rooilijn schuift. Dudoks plan maakt van het Korte Voorhout een grote openbare ruimte: als een tussenportaal dat Toernooiveld en Lange Voorhout direct verbindt met Malieveld en Koekamp. Door de sterk vergrote maten gaat er ook wat verloren: er is minder bouwoppervlak beschikbaar dan voor het bombardement en de Kanonsgracht - de historische singelgrens van Den Haag - wordt een onooglijk kanaaltje tussen twee bouwkvelds in.

Franse Ambassade

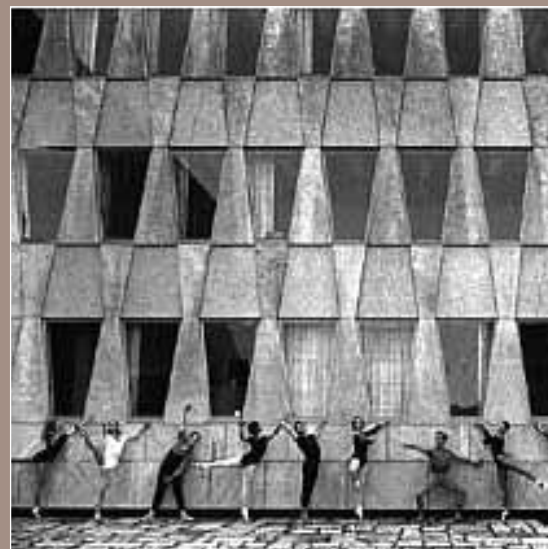

3 maart 1945

Smidswater

Rapson /van der Meulen

2. Breuers Amerikaanse Ambassade

Recentelijk is er een cultuurhistorische verkenning verschenen van de hand van de architectuurhistorici Wijnand Galema en Fransje Hooimeijer, in opdracht van de gemeente Den Haag: *Bouwen aan diplomatie, De Amerikaanse ambassade in Den Haag, Marcel Breuer 1956 - 1959* (gemeente Den Haag, december 2008). Daar maken wij hierna dankbaar gebruik van. De inzet van onderhavige publicatie is, zoals in de inleiding verwoord, iets anders. Het is meer een uitnodiging tot debat en vandaar ook breder dan de cultuurhistorische invalshoek op zich. Wij verwijzen daarvoor graag naar het boek, dat door de gemeente Den Haag helaas in zeer beperkte oplage is uitgegeven.

De Verenigde Staten in Europa

Aan het eind van de vijftiger jaren hebben de Verenigde Staten van Amerika met de bouw van een reeks nieuwe ambassadegebouwen een culturele daad gesteld. Op de top van de Koude Oorlog hebben de Verenigde Staten zich in de Oude Wereld verzekerd van een stevige basis met hun representatieve vertegenwoordigingen. De Amerikaanse architecten Rapson/van der Meulen - uit de kring rond geëmigreerde Bauhaus docenten werkzaam in Chicago - kregen veel opdrachten voor ambassades in steden in Noord - West Europa, zo ook voor Den Haag. Hun voorstel voor de ambassade in Den Haag is een eenvoudig volume, dat rijk is vanwege de vrijelijk opengewerkte gevel. Rapson/van der Meulen realiseerden uiteindelijk maar twee ambassades, die in Stockholm en Kopenhagen. Ook Europese collega's kwamen op de architectenlijst van het State Department. Eero Saarinen bouwde de ambassades in Oslo en London, Walter Gropius die in Athene en Marcel Breuer de vertegenwoordiging in Den Haag. Daarmee werd niet alleen het modernisme omarmd - bij uitstek een ontwikkeling in de Europese architectuur. Door de officiële vertegenwoordigingen te laten ontwerpen door Europeanen werd de afstand tussen oude en nieuwe wereld verkleind.

Washington, US Department of housing and urban development

La Gaude, IBM

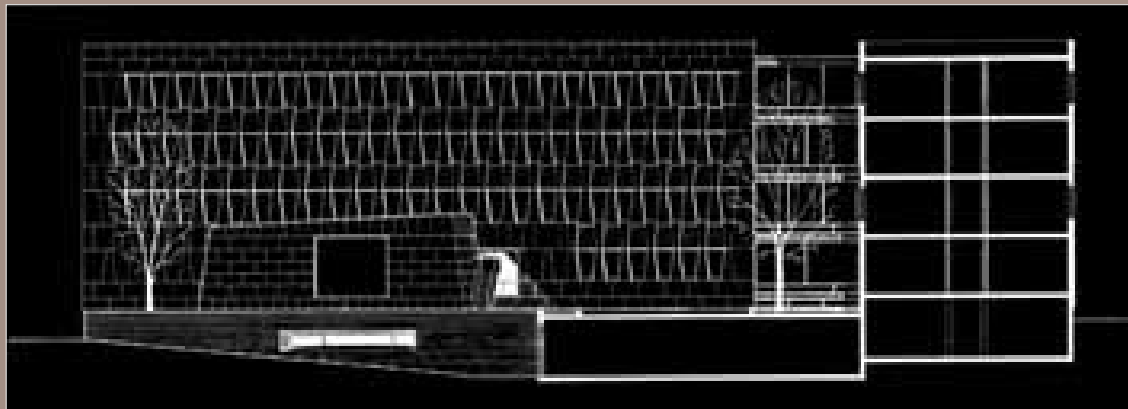
New York, Whitney museum

Rotterdam, Bijenkorf

Marcel Breuer architect

De in Hongarije geboren Marcel Breuer is als meubelontwerper befaamder dan als architect. De Wassily stoel en zijn versies van de 'Freischwinger', de achterpootloze stalen buisstoel, zijn wereldberoemd. Op jonge leeftijd verwierf hij zich de status van Meister aan het Bauhaus Dessau. In 1935 vestigt Breuer zich vanwege zijn joodse afkomst in London. Twee jaar later wordt hij docent in Harvard waar Walter Gropius - voormalig directeur van het Bauhaus - dan ook werkt. Breuers carrière als architect krijgt - door de internationale erkenning van een jongere generatie ontwerpers en bestuurders - vanaf de jaren vijftig een impuls: in de Verenigde Staten ontwerpt hij geraffineerde woningen met een Europese toets. In de late jaren vijftig komen er grotere en meer prestigieuze opdrachten: musea, kerken, bibliotheken, kantoren, ambassades en instituten. Wanneer het Bauhaus wordt herontdekt door een jonge garde architecten wordt hij als éminence grise ingeschakeld - zelfstandig werkend of in teams van even gerenommeerde als lastige collega's. Vrije sculpturaliteit van gevelbehandeling en massa wordt een kenmerk van zijn werk zonder dat hij een sobere geometrische ordening uit beeld verliest. Veel gebouwen van Breuer zijn in de jaren vijftig en zestig voorzien van betonnen gevelementen die een uitgesproken plastic en schaduwwerking hebben. Breuer's oeuvre laat een ontwikkeling zien: van het vrije en lichtvoetige rationalisme van zijn Bauhauswerk gaat hij - met zijn Britse Isokon meubelen als tussenstap - over naar meer robuust, sculpturaal werk, dat in alles de 'Spoetnik-stijl' ademt van de jaren vijftig en zestig. In Nederland bouwt Breuer op drie plaatsen: behalve in Den Haag ook in Rotterdam en Amstelveen. Voor de Rotterdamse Bijenkorf wordt een nieuw warenhuis ontworpen met een geraffineerd interieur. In Amstelveen wordt een landgoed gesloopt en verrijst het chique hoofdkantoor van de verlichte entrepreneur Van Leer.

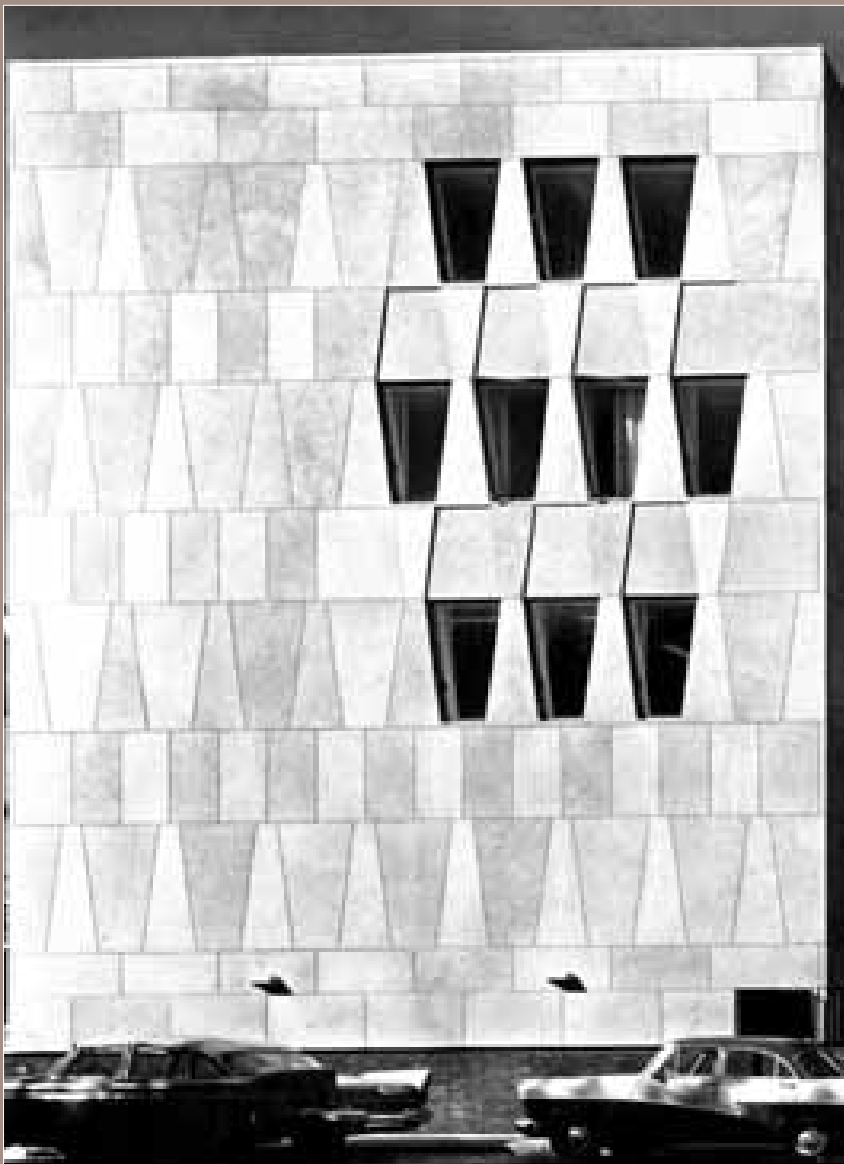
Het gebouw

Anders dan Rapson/van der Meulen, die een enkelvoudig gesloten volume met een opengewerkte gevel voorstelden, ontwerpt Breuer een geheel opgebouwd uit meerdere volumes, typisch voor die tijd: in contrast met de historische stad wordt het bouwblok opengebroken en een drietal massa's vrij in de ruimte geplaatst, onderling verbonden door beglaasde tussenleden. De representatieve kantoorvleugel aan het Lange Voorhout en het publiek toegankelijk deel aan het Korte Voorhout hebben een eenvoudige doosvorm, het auditorium een meer vrije vorm. De gevels zijn juist meer gesloten. Zij zijn evenals bij de Bijenkorf in Rotterdam bekleed met natuursteenplaten in een eigenzinnig patroon. Dit patroon met schuine lijnen dat vensters en borstweringspanelen verticaal samenvat in zandloperachtige vormen, suggereert op de perspectieftekening van de architect nog een zekere diepte en sculpturaliteit in het gevelvlak: als een eigentijdse vertaling van de lijsten en pilasters van de omringende 18^e eeuwse architectuur. De vlakke detaillering, het futloze contrast tussen de twee soorten toegepaste natuursteen en de dunne, in het gevelvlak geplaatste vensters resulteren er echter in dat de beide volumes aan het Voorhout vooral gesloten overkomen. Breuers Ambassade is destijds kritisch ontvangen door de vakpers: sommigen prezen de durf en de materialisering, anderen verweten Breuer zonder respect voor de locatie een wezensvreemd gebouw neergezet te hebben. Breuers antwoord was dat de gebouwen even hoog waren als de kroonlijst van de schouwburg, zoals overigens ook was vereist door Stadsontwikkeling, en dat de toegepaste lichte steensoort op den duur grijs zou patineren.

Het gebouw in de context

In hun zoektocht in archieven hebben Galema en Hooimeijer een reeks fantastische zwart-wit foto's teruggevonden. Deze foto's illustreren haarscherp hoezeer het gebouw op zichzelf een meesterwerk is, een icoon van een academisch waardestelsel, een excellent voorbeeld van de architectuuropvattingen uit die tijd. Het belichaamt in alles de optimistische canon van de vijftiger jaren. Dit is precies waarom veel architecten het nog altijd waarderen. De fotograaf heeft behoedzaam de Haagse context buiten het beeldkader gelaten. De foto's construeren een hermetisch, kloppend beeld, footloose, daadwerkelijk 'international style'. We kunnen het ons nauwelijks nog voorstellen, maar het uitvlakken van lokale verschillen paste geheel en al in de internationalisatie van die tijd. In de werkelijkheid echter wordt duidelijk dat het gebouw op de stedenbouwkundige schaal wel degelijk een dissonant in de harmonie van het Lange Voorhout genereert. Die dissonantie is minder sterk aan de zijde van de Korte Voorhout, waar het plan voorsorteert op het Wederopbouwplan van Dudok. Zowel op de foto als in de werkelijkheid is tot op de dag van vandaag de binnentuin het meest overtuigende deel van het complex, eenvoudigweg omdat de historische stad daar niet binnendringt en nauwelijks zichtbaar is. De harmonie van het gebouw wordt daar niet door de stad doorbroken. Het tegenovergestelde gebeurt overigens wel in de sfeervolle vergaderzaal op de verdieping, waar het fronton van de Koninklijke Schouwburg door de zonderlinge ramen op een armlengte afstand lijkt te liggen. Galema bestrijdt deze stelligheid overigens, want volgens hem is er door Breuer wel degelijk een relatie tussen binnen en buiten ontworpen, ook al is dat in de huidige situatie niet goed zichtbaar. Het glazen verbindingsstuk laat in principe de blik vrij vanuit het binnenterrein op de Schouwburg.

In de waarderingen zien we mensen dan ook aarzelen, gaat het nu om het gebouw als autonoom object of om het gebouw op die plek? Veel mensen vinden dat het geen slecht gebouw is. Sterker nog, ze vinden het een heel goed gebouw, alleen staat het op de verkeerde plek. Is het inderdaad een inbreuk op die plek? En ligt dat aan het gebouw of juist aan de omgeving, aan de kracht en waarde van het ensemble van de Haagse hofbuurt? Stelt de waardevolle omgeving wellicht onevenredig hoge eisen aan het / een gebouw? Precies deze discussie maakt het nodig én logisch om bij de perspectieven voor de toekomst niet alleen het object op zich maar ook het object in de stedenbouwkundige context te beschouwen.

Modernisme gewaardeerd, verheerlijkt en verguisd

Het erfgoed van de tweede helft van de 20e eeuw van Marcel Breuer en zijn tijdgenoten is op meer plaatsen aanleiding tot hevige debatten. De meningen zijn binnen de beroepsgroep architecten verdeeld, maar ook in bredere kring wordt het modernistische erfgoed zowel verheerlijkt als verguisd. ‘Part of the problem is that while Breuer is hailed as a master, the public has not always had such a warm relationship with his work’, aldus Steve Rugare, interim director of the Cleveland Urban Design Collaborative. Hij organiseerde ooit een forum om de Trust Tower in Cleveland (1971) te doen behouden. Het is de enige toren die Breuer ooit heeft gebouwd. Het oorspronkelijke ontwerp voorzag in een tweetal gekoppelde torens maar - omdat de andere helft nimmer is gebouwd - laat de gerealiseerde toren een wanverhouding zien tussen liftkern en bruikbaar vloeroppervlak. Dat verklaart waarom de toren sinds een bankfusie begin jaren ’80, dus al 25 jaar, leeg staat. Plannen uit 2005 om het gebouw te slopen werden in 2008 toch nog herroepen: ‘Opponents of demolition suggested that the tower is an important landmark by a well-regarded architect, and that preservation would result in substantial savings of taxpayer funds’.

Inmiddels is voor 7,5 mln dollar het asbest uit het gebouw verwijderd waarvoor - in een onoplettend moment - de aannemer het meest gefotografeerde onderdeel van het gebouw - de hippe entreegevel van glas en zwart graniet - heeft gesloopt ten behoeve van laadperrons...

Een ander voorbeeld is de Pirelli fabriek in New Haven die is aangekocht door IKEA om het parkeerterrein uit te kunnen breiden. Actie van architecten zorgde voor het behoud van het kantorendeel, maar kon niet verhinderen dat van de fabriek en expeditieknoppunt alleen de voorgevel kon blijven staan als afscheiding van het parkeerterrein. Aan de andere kant zijn er ook voorbeelden van Breuers die tot monument zijn aangewezen en bovendien nog altijd goed functioneren, zoals het skioord Flaine in Frankrijk en de Rotterdamse Bijenkorf.

Bibliotheek

Entree

Conferentiezaal

Mening publiek ambivalent

De publieke receptie is - zeker in de tijd gezien - verdeeld. Dat heeft zeker niet alleen met de architectuur te maken. Want zo anders is de Rotterdamse Bijenkorf aan de buitenkant immers niet, en wie heeft daarover ooit iemand horen klagen? In het geval van de Ambassade heeft het in ieder geval wél met de functie te maken. Het gebouw introduceerde begin jaren zestig de optimistische moderniteit in de stad, in het verlengde van Bevrijding, Marshallhulp, de Koude Oorlog en de groeiende welvaart. Met de Vietnam oorlog en de Golfoorlog is onze waarneming van het gebouw echter sterk gaan verkleuren. Het gebouw dat eens de representatie was van vrijheid, culturele pluriformiteit en welvaart, is geworden tot een nare gesloten burcht achter een palissade die de Haagse openbare ruimte annexeert en onteert. De publieke receptie van Marcel Breuers ambassadegebouw van de Verenigde Staten heeft de reputatie van Amerika in ons land als het ware gevolgd. De functie heeft het gebouw de laatste dertig jaar gestigmatiseerd. Anders dan de Russische ambassade van Co Brandes aan de Andries Bickerweg - een 'gewone' statige Haagse villa - heeft de eigenzinnige architectuur van Breuer zich onlosmakelijk verbonden met de eigenzinnigheid van haar gebruiker.

3. Kansen anno 2009

Anno 2009 is het stedenbouwkundige plan van Dudok één op één gerealiseerd. Het huidige AXA gebouw (voorheen Equity & Law), de Franse Ambassade en de Amerikaanse Ambassade vormen gedrieën de noordwestelijke gevel van het Korte Voorhout. Het gebouw van Breuer is zonder twijfel nog het meest betekenisvol, al is die betekenis meervoudig, zowel positief als negatief. Beide andere gebouwen laten in het geheel geen indruk achter. Het gebrek aan publieke functies dan wel het gebrek aan interactie met de publieke ruimte - kortom het gebrek aan een 'adres' functie - heeft geresulteerd in een dode straat. De overbuur, het gigantische Ministerie van Financiën, spant daarin de kroon. Het bezet een heel bouwblok, dat dus maar één adres heeft. Weliswaar heeft de renovatie van het Ministerie van Financiën door Meyer & Van Schooten erin geresulteerd dat de eindeloze ongenaakbare gesloten wand langs het Korte Voorhout op de begane grond is opengebroken naar een binnentuin. Deze tuin is onderdeel van een openbare route, tussen Casuariestraat en Korte Voorhout. In de hof bevindt zich nu ook de hoofdentree. Met deze binnentuin heeft het gigantische complex een extra gezicht gekregen. Evenals bij Breuer is de binnentuin het meest overtuigend, omdat de stedelijke context buiten beeld blijft en daarmee de confrontatie uit blijft. Aan het Korte Voorhout overheerst de grote maat. De architectuur aan het Korte Voorhout, ook aan de noord zijde, is afstandelijk en ontoegankelijk, de 'bewoners' laten zich niet zien. Het Korte Voorhout is nog altijd niet het voorportaal tot de hof die het ooit was. Het functioneert in ieder geval niet zo. Dit ondanks het feit dat er sinds jaar en dag onder het Malieveld een hoogwaardige parkeergelegenheid is. Omdat het Korte Voorhout zo saai en leeg is, is de afstand tussen Lange Voorhout en Malieveld gevoelsmatig zeer groot. Daarom functioneert de Malieveldgarage niet of nauwelijks als parkeerfaciliteit voor de bezoekers van de binnenstad.

De vraag is dus of mogelijke veranderingen aan de noordzijde van het Korte Voorhout in staat zouden kunnen zijn om er een meer levendige straat van te maken met publieke functies, om de ambtenaren van Financiën vanuit de binnenhof naar de overkant te verleiden, om passanten te doen stilstaan, om de route vanaf het Malieveld aantrekkelijk te maken. En niet in de laatste plaats om de openbaarheid van de Schouwburg te versterken, door verwante publieke functies toe te voegen aan het Voorhout.

De kansen zijn vergroot omdat het voorgenomen vertrek van de Amerikaanse Ambassade uit het gebouw van Breuer niet alleen komt. Er zijn ook plannen in ontwikkeling om de gebouwen van de Franse Ambassade en de AXA verzekeringen te slopen ten behoeve van nieuwbouw voor onder meer de Hoge Raad. De stad (en met haar het Rijk als direct betrokken partner) kan het Korte Voorhout, de vestibule naar de binnenstad, geheel en al opnieuw overdenken. De situering, aan de bezonde kant van de Voorhout, impliceert een absolute plus voor een aantrekkelijke levendige stedelijke ruimte. Wanneer de hele noordwestelijke straatwand van het Korte Voorhout op de schop gaat, is er een unieke kans hier een binnenstedelijke verscheidenheid terug te laten keren. Door dit in type functies, in adressen én in architectonische en stedenbouwkundige geleding te bewerkstelligen kan de stad van Toernooiveld tot aan het Malieveld opnieuw betekenis krijgen.

**Restauratie op de voorwaarden
van het gebouw**

1.1. Benadering: herstel in de ‘oorspronkelijke’ staat

Het gebouw wordt tot monument in de klassieke zin van het woord. Herstel in de oorspronkelijke staat is het uitgangspunt. Het is vanwege de ontoegankelijkheid van het complex niet geheel duidelijk in welke toestand het gebouw zich op dit moment bevindt, maar zeer waarschijnlijk is dat 50 jaar Ambassade niet zonder gevolgen is gebleven. Eerste stap is dus het onderzoek naar ‘oorspronkelijkheid’, resulterend in een overzicht van te maken keuzen, als basis voor een uiteindelijke verantwoording.

Zo werd er eind 19^e, begin 20^e eeuw veelal ook al gerestaureerd. De 19^e en vroeg 20^e eeuwse restauratiepraktijk heeft een aanpak opgeleverd waarbij het monument doorgaans werd teruggebracht naar een toestand waarin het zich op enig moment in de geschiedenis zou hebben bevonden. Het discours gaat hierbij over de keuzes en afwegingen die gemaakt zijn bij het proces van ‘terugrestaureren’: enerzijds omdat niet altijd voldoende betrouwbare gegevens voorhanden zijn over de vermeende oorspronkelijke staat en anderzijds omdat latere verbouwingen en aanpassingen met al hun kwaliteiten weer moeten worden uitgewist. Een bekend voorbeeld is de restauratie van het Binnenhofcomplex door Cuypers. In de traditie van Viollet-le-Duc is het tekort aan betrouwbare gegevens en bronnen ruimschoots gecompenseerd door de kundigheid en fantasie van de restauratiearchitect. Zeker is wel dat het complex er nooit zo heeft uitgezien.

Het probleem van het tekort aan betrouwbare gegevens over de oorspronkelijke toestand van het monument is de laatste decennia in een stroomversnelling gekomen omdat bouwhistorisch onderzoek zich als zelfstandig studieveld heeft geprofileerd. Wetenschappelijk onderzoek naar bouwsporen wordt in relatie tot kunsthistorisch onderzoek gebracht en levert een schat aan informatie op. Op basis hiervan worden hypothesen duidelijker en kunnen deze met een grotere betrouwbaarheid worden onderbouwd.

Apeldoorn, Paleis 't Loo

Den Haag, Gemeentemuseum

Hilversum, Zonnestraal

De restauraties in Hilversum van het Raadhuis van Dudok en de nazorgkolonie Zonnestraal van Duiker, maar ook van Paleis het Loo in Apeldoorn zijn hiervan voorbeelden.

Kernvraag is dus: wat is oorspronkelijk? De Ambassade van Breuer is een relatief jong gebouw, de kans op betrouwbaar bronnenmateriaal is daarmee relatief groot. Tekeningen, oude foto's en ander archiefmateriaal, van bestellijsten tot verslagen, en wellicht nog oral history, vormen het uitgangspunt voor een restauratie.

De nauwgezette analyse die Galema en Hooimeijer in hun boek presenteren van proces, plan, realisatie van het gebouw, perceptie en de huidige werkelijkheid, levert een belangrijke basis hiervoor en geeft uitgebreid antwoord op de oorspronkelijkheidsvraag. Alleen het streng beveiligde deel is noodgedwongen buiten beeld gebleven. Tevens voegen Galema en Hooimeijer er een waardestelling op onderdelen (in de vorm van waarderingsskaarten) aan toe, zoals we gewend zijn van een klassiek onderzoek naar de monumentwaardigheid van een gebouw.

1.2. Programma: wat past in het monument?

Parallel aan het onderzoek naar de oorspronkelijkheid is het verstandig om te onderzoeken óf het gebouw nieuw gebruik toelaat en óf er überhaupt gebruikers te vinden zijn die zich kunnen en willen aanpassen aan de kaders die het monument stelt. Welke gebruikers kunnen zich voegen naar de voorwaarden en eigenaardigheden van het gebouw, of beter nog, zouden zelfs profijt kunnen hebben van de specifieke opbouw van het gebouw in twee vleugels en van de combinatie van kleinere en grotere ruimtes? Wie profiteert optimaal van het specifieke imago?

Zonder uitgebreide tekenexercities kunnen we ons het volgende goed voorstellen:

Designhotel Breuer's.

Het hotel heeft de hoofdentree, receptie en lobby voor de hotelgasten aan het Lange Voorhout. Aan het Korte Voorhout liggen restaurant - in de voormalige bibliotheek - en zaalverhuur. Het gehele hotel wordt uitgemonsterd 'in stijl': Breuers meubilair-ontwerpen van Thonet, Tecta en Classicon worden aangevuld met remakes van de Isokon tafels en stoelen. De kantoren zijn als vanzelfsprekend getransformeerd in hotelkamers. Er kan wat betreft de kamers een keuze worden gemaakt tussen kamers in Bauhaus stijl en in jaren vijftig 'Spoetnik-stijl'. De binnentuin en het terras zijn toegankelijk vanuit de lobby en het restaurant. In de parkeergarage staan twee Studebakers Commander (ontwerp Raymond Loewy) als leenauto en Schiphol-shuttle voor gasten. In de kelder zijn nog een kleine Jazz-club en Cocktailbar te vinden. De huishoudelijke diensten en keuken zijn gesitueerd in het souterrain.

“ Breuer's”

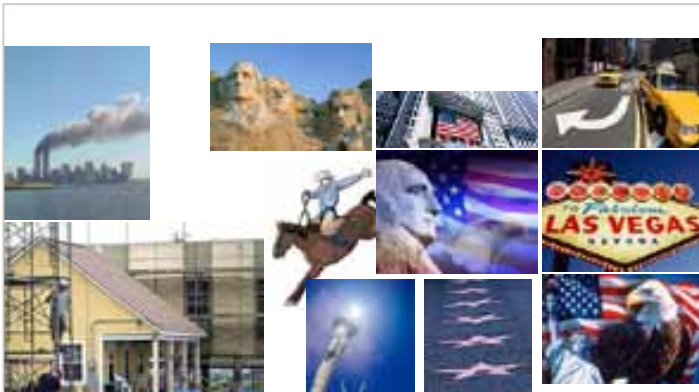

Europees museum voor stoel en interieur: het Stoelenmuseum

Het gebouw heeft een hoofdentree aan de Lange Voorhout en een dienstentree aan de zijde van het Korte Voorhout. De stoelencollectie van de TU Delft, die sinds de faculteit Bouwkunde door brand is verwoest ontheemd is, wordt samen met bruiklenen van Stedelijk Museum, GEM, Centraal Museum en de fabrikanten Vitra en Tecta tentoongesteld. Centraal staat de ontwikkeling in het woonhuisinterieur en het ontwerp van meubilair. Hierbij vormen meerdere aspecten de insteek om tot groepering van ontwerpen te komen: stilistiek, periodisering, culturele inbedding maar ook materiaaltoepassing, verbindingsmiddelen en zit-cultuur. Het gebouw voorziet in enkele stijlkamers waardoor een al te kille seriële optelsom van individuele objecten is vermeden. In de huidige bibliotheek bevindt zich uiteraard het documentatiecentrum. Het auditorium wordt benut voor lezingen, voordrachten en presentaties en is ook afzonderlijk te huur, bijvoorbeeld voor huwelijken. Voor het instituut is een Stichting voorzien, ondersteund door de bruikleengevers en het NAI. Mart Stam is de uitvinder van de Freischwinger, de achterpootloze stoel, en zou daarom wellicht de naam moeten geven aan Stichting en museum, hoewel Marcel Breuer het meest gekopieerde ontwerp ervoor leverde.

Cultureel Centrum van de Verenigde Staten van Amerika

België heeft de Brakke Grond, Duitsland heeft het Goethe Instituut en Frankrijk heeft het Maison Descartes. Zo hebben de Verenigde Staten ook een culturele vertegenwoordiging, in Den Haag, in deze Breuer. De vleugel aan de zijde van het Korte Voorhout kan ingericht worden als documentatiecentrum, expositieruimte en auditorium/filmzaal. De vleugel aan het Lange Voorhout zou restaurant en kantoren kunnen huisvesten. Het instituut zou - anders dan de culturele centra die we nu kennen - een combinatie en presentatie kunnen zijn van de culturele, natuurlijke en economische kracht van de Verenigde Staten. Het gebouw is een cultureel monument van de historische verbondenheid tussen West Europa en Amerika direct na de Tweede Wereldoorlog.

Ambassade (vertegenwoordiging en publiekscentrum) van een internationale, non-gouvernementele organisatie.

Te denken valt aan internationale organisaties (gelieerd aan Verenigde Naties, Internationaal Strafhof, Rode Kruis en dergelijke) die behalve een stevige vertegenwoordiging in het machtscentrum van de stad een publieke presentatie-faciliteit nodig hebben. In dat geval kunnen pers- en documentatiecentrum, voordrachtszaal en dergelijke, evenals een info-café aan het Korte Voorhout gedacht worden, terwijl de kantoren hun functie kunnen behouden.

↑
Amerikaanse Ambassade

↑
Bebouwingslijn plan Dudok

↑
Franse Ambassade

1.3. Stedenbouw: Breuers hof als moderne bassecour

Wanneer het gebouw van Breuer als zodanig in ere wordt hersteld, doet zich de kans voor om de stedenbouwkundige situatie aan de zijde van het Smidsplein - Smidswater te optimaliseren. Een tekortkoming van Dudoks opgerechte stedenbouwkundige verbinding Smidswater - Korte Voorhout is dat er een enorme ruimtelijke overmaat is ontstaan, die niet door flankerende bebouwing wordt gedragen, gevormd en begeleid. Dit wordt nog versterkt doordat Breuers complex aan de kant van het Smidsplein, waar zich de tuin en de entree naar de parkeergarage bevinden, ruimtelijk ook zwak is uitgewerkt. In potentie echter zou hier sprake kunnen zijn van een modernistische versie van een bassecour. Een bassecour als chique voortuin voor een op afstand geplaatst huis werkt echter alleen goed in een context van begeleidende straatwanden waarin de voortuin de uitzondering vormt. Juist aan de overzijde van Breuer ontbreekt de straatwand. De ruimte is te groot en ongedefinieerd. De bouwmassa van de Franse Ambassade aan de overkant is met de plint en de 'zwevende' opbouw te gecompliceerd, te gecompliceerd ook voor de stedenbouwkundige doelen die Dudok stelde. In die zin kan het een optie zijn om de ruimte te verkleinen door nieuwbouw op de locatie van de Franse Ambassade terug te bouwen in de oorspronkelijke, afgeschuinde footprint van het huis van de Franse gezant van vóór het bombardement. Smidswater en Kanongracht vormen dan weer samen een duidelijke verbinding als stadssingel, het intieme domein van het Smidswater is weer meer besloten en de open tuin van Breuer kan in maat en schaal beter worden ingepast in de aanwezige profielen van de openbare ruimte. Daarmee is Breuers gebouw een werkend contrast geworden.

Nieuwbouw op de kavel van de Franse Ambassade zou zich dus niet het incident van Breuers ambassade ten voorbeeld moeten stellen maar zou een architectonische en stedenbouwkundige harmonie moeten willen bewerkstelligen tussen Koninginnegracht en Voorhout-Toernooiveld door gebruik te maken van een traditionele typologie en architectuur.

Middelburg, Perrchuis

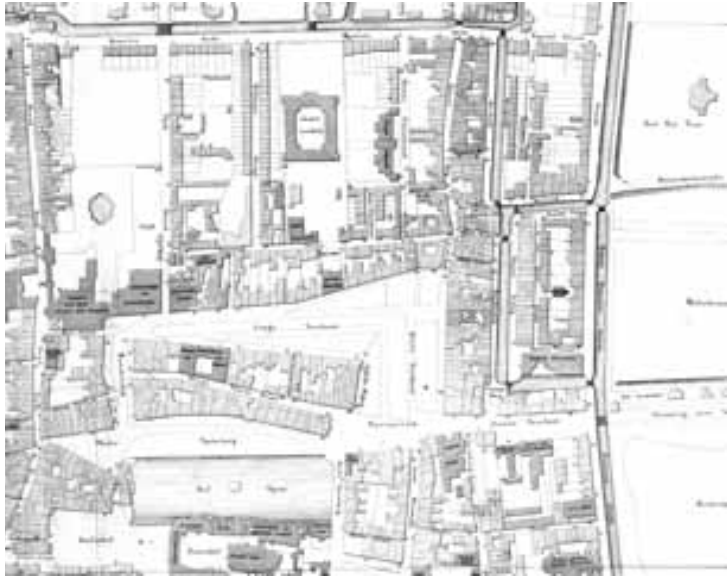
Den Haag, Westeinde

Den Haag, Westeinde

Den Haag, Westeinde

Stadskaart 1868

Colofon

Tekst en samenstelling

Anna Vos, Studio MAB Development

Peter Drijver, Scala architecten

Jeanna de Haan-Topolscak, Studio MAB Development

Grafische vormgeving

Fenja Biefel, Studio MAB Development

Omslagfoto

Chris Schram

Uitgave

MAB Development Group B.V.

Den Haag, juni 2009

Oplage

150

MAB
DEVELOPMENT

MAB Development Group B.V. /
MAB Development Nederland B.V.

Wijnhaven 60
2511 GA The Hague

T +31 (0)70 306 84 00
F +31 (0)70 354 36 18

WWW.MAB.COM

SCALA

Architecten
Oude Molstraat 36b
Postbus 134
telefoon
telefax
E-mail
URL

ir. mieke bosse, ir. peter drijver

2501 CC Den Haag
31(0)70-363 84 76
31(0)70-363 11 15
postbox@scala-architecten.nl
www.scala-architecten.nl